

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Vezetője: Prof. Dr. Jakab Éva egyetemi tanár MTA doktora

Dr. Virág Csaba

**Bírói attitűdök és percselekmények a polgári perben.
A kereset tárgya és a bizonyítás egyes kérdéseinek vizsgálata
az 1952. évi és a 2016. évi Pp. szabályozása alapján.**

TÉZISFÜZET

Témavezető: Prof. Dr. Osztovits András egyetemi tanár

Budapest 2024.

TARTALOM

I. A kitűzött kutatás felvázolása	3
1. A kutatás előfeltevése.....	3
2. Az értekezésben vizsgált hipotézisek	4
2.1. Első hipotézis	4
2.2. Második hipotézis.....	4
2.3. Harmadik hipotézis.....	4
II. Az elvégzett kutatás leírása	5
1. A hipotézisek elkülönült kutatási módszertanai és azok forrásai	6
1.1. Empirikus, kérdőíves kutatás.....	6
1.2. A jogtörténeti és összehasonlító elemzések módszere	7
1.3. A bírósági ítéletek szövegelemző vizsgálatának módszere	7
III. Az új tudományos eredmények tézisszerű összefoglalása	9
1. Tézis 1.	9
2. Tézis 2.	12
3. Tézis 3.	13
4. De lege ferenda javaslatok a tézisek alapján	14
IV. Teljes publikációs jegyzék	18
1. Az értekezés témakörében írt publikációk.....	18
2. Egyéb publikációk.....	19

I. A KITŰZÖTT KUTATÁS FELVÁZOLÁSA

1. A kutatás előfeltevése

A bíróságok a jogvitákat véglegesen zárják le döntéseikkel, és ítéleteik mindenkire kötelezők. A bíróságok döntéseit a jogbiztonság és a társadalmi jogbéke megvalósulása érdekében mindenkinek el kell fogadnia.¹ Azonban a bírói döntések alapjául felhívott anyagi jog elfogadhatóságát az biztosítja, ha az tisztességes eljárás során születik meg. A társadalom tagjai pedig a bírói döntésben foglalt jogot akkor követik önkéntesen, ha az tartalmában és a perjog külsődleges formáiban is az igazság közösség által vallott ideáját hordozza.² Ennek alapján az értekezés egyik előfeltevése, hogy a bírói igazságszolgáltatás elsődlegesen a pozitív jogba vetett hitet hivatott biztosítani;³ a másik, hogy az igazságos döntés egy közös társadalmi meggyőződésen nyugszik, amely a pozitív jogon túli, bizalmi hálózatot alkot.⁴

A bírói döntés véglegessége azonban nem garantálja, hogy minden döntés megfeleljen az anyagi igazságnak. Az ítélt dolog nem jelenti azt, hogy minden ítélet igazságos lesz. A jogviták lezárása érdekében a jogrend azt biztosítja, hogy mindenkinek igazságként kell elfogadnia a bíróság végleges döntését. Ebből következik egy perjogi feszültségi helyzet:⁵ a polgári perben hozott döntéseknek az anyagi jogi norma által meghatározott való tényéken kell alapulnia, ezáltal az ítéletnek a valóságot kell reprezentálni, mert az individuális alanyi magánjog védelmét csak a valóságon nyugvó polgári ítélkezés tudja biztosítani. Ugyanakkor a valóságon nyugvó döntésnek előfeltétele a felek ügyükért való felelős magatartása és perbeli rendelkezési joguk megfelelő és hatékony gyakorlása. Az ezt biztosító aktív bírói közrehatás a pártatlanság és a fél jogérvényesítését támogató case management⁶ egy újabb perjogi feszültségi helyzetet teremt azáltal, hogy a bíró az anyagi pervezetés diszkréciója által egyre inkább stratégiai szereplővé válik a peres eljárásban.⁷

A tételes jogi szabályok kikényszeríthetősége a törvények uralmának, míg a jogi normákon túlmutató rend az igazságos világ megélését biztosítja az egyén számára. A közösség tagjainak az igazságos bírói döntésekben való meggyőződése teremti meg, hogy a jogi normát

¹ Res iudicata pro veritate atcipitur. Ulpianus. D. 50, 17, 207.

² ARISZTOTELÉSZ: Nikomakhoszi Etika. 1987. Budapest. Európa Kiadó Ötödik könyv 1129b

³ HARARI, Yuval Noah: Sapiens. Az emberiség rövid története. Animus Kiadó 2020.162-173.

⁴ SIMON, Dan – SCURICH, Nicholas: Lay Judgements of judicial Deceison making. Journal of Empirical legal Studies 2011. Vol. 8, issue 4. 709-727.

⁵ ÉLESS Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság. Közjegyzők Közlönye 2017. 5. 113-18.; Szerkezeti alapkérdések a polgári per kapcsán. Magyar Jog 2013.10. 613-616.

⁶ CABRAL, ANTONIO: New trends and perspectives on case management: Proposals on contract procedure and case assignment management. 2019., 5-54.; <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20517483.2018.1603636?scroll=top&needAccess=true>.

⁷ BONE, Robert G.: Who Decides? A Critical Look at Procedural Discretion. 28, Cardozo Law Review, 2007. 1996-1997.

érvényes jognak is tekintsék.⁸ Egy garantáltan igazságos világban érdemes egymásért felelősséget vállalni, egy megbízható világban érdemes befektetni egy közös jövőbe vagy egy hosszútávon megtérülő gazdasági vállalkozásba. A bírói döntések igazságossága iránti követelmény feltételezi a társadalom tagjainak egy közös igazságba vetett hitét, és egyben meg is erősíti azt.

2. Az értekezésben vizsgált hipotézisek

Az értekezésben azt vizsgálom, hogy a bírói döntések igazságosságát és annak észlelését mi biztosítja és a bírók milyen attitűdöt képviselnek. Ez a per jog szempontjából azt az ismereteleméleti alapú kérdést veti fel, hogy a fél döntés iránti kérelme mennyiben köti a bíróságot, milyen mélységben kell a bírónak a valóságot és az igazságosságot kutatnia, továbbá, hogy a per valósághoz kötöttségét biztosító tényeket milyen mérlegelési és bírói meggyőződési szint mellett kell vagy lehet valónak elfogadnia a bírónak.⁹

2.1. Első hipotézis

A magyar per jog általános elve, a jognyilatkozathoz kötöttség [rPp. 3. § (2) bekezdés és a Pp. 2.§ (1) bekezdés] a bírói gyakorlatban a felek által érvényesített joghoz kötöttséggént és az eljárásjog igazságosságának a biztosítékaként azonosítható.

2.2. Második hipotézis

A bírói attitűdben a polgári per feleinek egyenlősége és a tisztességes eljárás elve elsődleges, és ebből következően a bírók az anyagi igazságot kutató, aktív bírói szerepvállalás helyett a felek ügyeikért való felelősségének érvényre juttatását tartják a per jogi normák egyik céljának.

2.3. Harmadik hipotézis

A bírói gyakorlat alapján megállapítható és absztrakt módon leírható egy bírói „mérlegelési teszt”; amellyel a bírák – a per jogi intézmények keretei között – az ítéleti tényállás megállapításának és a bizonyítékok értékelésének feladatát végzik, és amely alapján meghatározzák az egyes bizonyítékok bizonyító erejét is.

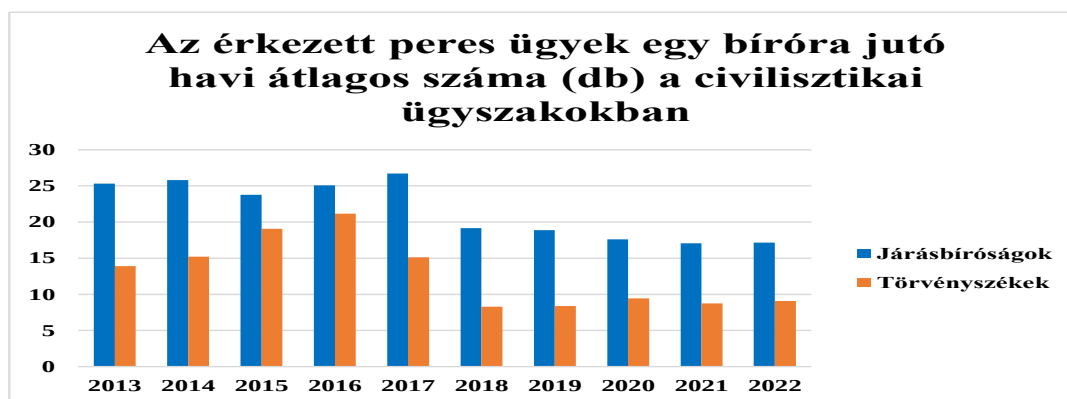
⁸ JELLNIEK, G.: Allgemeine Staatslehre. Julis Springer. Berlin 1922. 371. „Minden jog végső alapja az érvényességébe vetett, mással nem magyarázható (...) meggyőződésben rejlik.” id.: JAKAB András: A magyar jogrendszer alapelemei. jesz.ajk.elte.hu/jakab13.html#_ftn2; Jakab szerint: „egy norma attól válik normává, hogy azt jognak hiszik.”

⁹ A Pp. 265. § (1) bekezdése „a tények valósnak elfogadását”, míg az 1911. évi I. törvénycikk 269. §-a „az állított tény valónak tekintését” fogalmazza meg követelményként.

II. AZ ELVÉGZETT KUTATÁS LEÍRÁSA

A bírók perjogi rezsimekhez kapcsolódó attitűdjét kérdőíves kutatás módszerével vizsgáltam. Az attitűd kifejezést az értekezés abban az értelemben használja, hogy valamely személyre, tárgyra vagy problémára vonatkozó általános és időben hosszantartó pozitív vagy negatív érzelm.¹⁰ Ebből következően a kérdőíves vizsgálat a bírók a polgári eljárásjogi intézményeire, kifejezetten az alaki (eljárási) és az anyagi igazságosság felfogására és a bizonyítékok mikénti mérlegelésére vonatkozó véleményeit, elképzeléseit (kognitív tényező) és érzelmi viszonyulásait (affektív tényező) mutatja meg.¹¹

Továbbá a Bíróságok Határozatainak Gyűjteményében közzétett ítéletek indokolásainak elemzésével a bizonyítékok bírói mérlegelésének szövegelemzését végeztem el. Jogtörténeti kontextusban vizsgáltam leíró és összehasonlító elemzés módszerével a magyar perjogi megoldásokat az 1911-es Pp., az 1952. évi rPp., a 2016. évi Pp. és az 2016. évi Szakértői Javaslat perfelvételi szakaszának szerkezeti megoldásait. Ezen elemzés fókuszában a Pp. formalista szabályozásának, az iratváltásokra fókuszáló, túlzó preklúziót és ezek következtében eventualitást¹² eredményező szerkezeti megoldásainak vizsgálata állt.¹³ Továbbá rögzítettem a Pp.-nek a perkoncentrációt, az időbeli perhatékonyság célját sajátos perjogi alapelvvé emelő szemléltét, és ezáltal okozott jogalkalmazási problémákat,¹⁴ valamint drasztikus ügyérkezési visszaesést eredményező hatását.¹⁵

¹⁰ PETTY, R. E., CACIOPPO, J. T., & GOLDMAN, R.: Persona involvement as a determinant of argument-based persuasion. *Journal of Personality and Social Psychology*, (1981). 41(5), 847–855.

¹¹ ROSENBERG, M.J. and HOVLAND, C.I. (1960): Cognitive, Affective and Behavioral Components of Attitudes. In M. J. ROSENBERG, C. I. HOVLAND (eds.), *Attitude Organization and Change: An Analysis of Consistency Among Attitude Components*. New Haven: Yale University Press

¹² SZÍVÓS KRISTÓF: Az eventualitás elvének hatása a perfelvételi nyilatkozatok előterjesztésére. *Magyar Jog*, 2022/2., 65-75.

¹³ ÉLESS TAMÁS: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság *Közjegyzők Közlönye* 2017/5., 15-16.

¹⁴ https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_keresetleivel_visszautasitasanak_vizsgalata_osszefoglalo_velemenypdf

¹⁵ <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/ugyforgalmi-adatok>

1. A hipotézisek elkülönült kutatási módszertanai és azok forrásai

1.1. Empirikus, kérdőíves kutatás

Az Igazságügyi Minisztérium Perjogi Kodifikációért felelős miniszteri biztosa által közzétett „Az új polgári perrendtartás koncepciója” alapján koncepciót 2015. február-március hónapban 24 bírósági kollégiumból tárgyalta meg irányított módon. A kollégium bírái 17 kérdésből álló és összesen 10 témakört érintő kérdőívet töltöttek ki a koncepció fő kérdéseire való viszonyulásukat megadva.¹⁶ 803 törvényszéki, ítélőtáblai és kúriai bíró juttatta vissza a kitöltött kérdőívet, amely a polgári kollégiumok tagjainak 80%-át jelentette. A kutatás célja a bírák új perrendtartáshoz, illetve annak legfőbb téziseiről (és ezen belül annak újításairól) történő közvetlen információszerzés volt. Az operacionalizált mérési módszer a bírák értékelő viszonyulásának, beállítódásának általános tartalmának mérésére és arról történő képalkotására volt alkalmas. Az IM polgári perjogi koncepciójához való bírói viszonyulás megismeréséhez közvetlen mérési módszerű, attitűd skálás kérdőívet használtam.¹⁷ Az ötfokozatú ún. Likert-skála mérte a koncepció egyes főbb elemeihez, mint itemekhez való bírói viszonyulást. A bíróságok kollégiumainak tagjainak öt fokozatú skálán kellett elhelyezniük a koncepció egyes elemeire vonatkozó kedvező, illetve kedvezőtlen vagy semleges viszonyulásukat meghatározó értéket – mindösszesen 17, a koncepció fő fejezeteihez igazodó kérdés alapján vizsgáltam. A kérdőív a polgári kollégium törvényben meghatározott tagjai részére került megküldésre és a polgári kollégiumok tagjainak 80%-a azt kitöltötte. 803 törvényszéki, ítélőtáblai és kúriai bíró juttatta vissza a kitöltött kérdőívet.

Az Pp. koncepciójával szembeni bírói attitűdök Lickert-skálás felmérését követően a bírói szakmai testületek kollégiumi ülésen vitatták meg az anonim kérdőívek eredményeit. A kollégiumi ülések írásbeli anyagát jegyzőkönyvvezető rögzítette, amely tartalmazta az üléseken elfogadott többségi álláspontot és az azzal szembeni a kisebbségi véleményeket, észrevételeket is. Az írásbeli anyagokat, jegyzőkönyveket címszavak szerint tematizáltam és kvantitatív elemzési módszerrel vizsgáltam meg, majd részletes elemzésben mutattam be.

¹⁶ A kutatást az OBH Jogszabály-véleményezési Osztálya készítette, amelynek munkatársaként vezettem ezen projektet. A kutatást az OBH akkori elnöke, dr. Handó Tünde, engedélyezte.

¹⁷ BABBIE Earl: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata (6. kiadás). Budapest, (2003), Balassi Kiadó, 172- 173.

1.2. A jogtörténeti és összehasonlító elemzések módszere

A keresetlevélben a polgári pert megalapító tény- és jogállítások tartalmát és azok meghatározottsági szintjének követelményét a magyar és az annak alapjául szolgáló német és osztrák polgári perrendek jogtörténeti vizsgálata mutatja be. Ezen elemzés fókuszában a kereset jogalapjának meghatározása áll, mert a per alapvetően jogállítások iránt jön létre, a pernek a tárgya olyan állítás lehet, amely, ha igazolódik, akkor az, mint jog érvényesíthető.¹⁸ A peralapítás logikai folyamatát a felperes oldalán jogállítás az alperes oldaláról a jogtagadás fogalma mentén vizsgáltam, és ezzel összefüggésben mutattam be Magyarország első egységes perrendtartásnak, az 1911-es Pp.-nek a szabályozását, majd a szocialista rPp. anyagi igazság elérésére törekvő konstrukcióját és végül a Pp. bírói közrehatásra, az anyagi pervezetésre épülő megoldását leíró jellegű, dogmatikai elemzés módszerével. Bemutatásra került a bírói gyakorlat és az Alkotmánybíróság vonatkozó határozatai a polgári per alaki és anyagi igazság érvényesítése körében az érvényesített joghoz kötöttség és a fair eljárás szempontrendszerében. került e vonatkozásban alakulása, majd az Alkotmánybíróság vonatkozó határozatainak elemzése

Az értekezés külön fejezete mutatja be a bizonyítási eljárás és azon belül a bizonyítékok bírói értékelését. Ennek keretében az angolszász típusú, adverziális és az inkvizitórius bizonyítási elemeket különböző mértékben hordozó kontinentális jogcsaládok alapjellegzetességeit tettem az összehasonlító elemzés tárgyává.¹⁹ Az összehasonlító elemzésben a német, az osztrák, a svájci, a francia és az angol – és ez utóbbihoz kapcsolódóan – részben a skandináv perjogi hagyományok pontszerűen, a tárgyalat perjogi dogmatika mentén kerültek bemutatásra.

1.3. A bírósági ítéletek szövegelemző vizsgálatának módszere

Empirikus alapú, szövegelemzés technikáját alkalmazó vizsgálat a szabad bizonyítás és a bizonyítékok szabad mérlegelése polgári perjogi alapelvek bírói gyakorlatát kívánta elemzés tárgyává tenni. Az elemzett eseti döntéseket a Jogtár[®] adatbázisában²⁰ a Pp. 206. §-ához a kiadó által gyűjtött jogesetek adták. Az elemzés a 1990. évtől kezdődően 2021. június hónapig

¹⁸ PLÓSZ Sándor: A keresetjogról: Két közlemény, in: Magyar Igazságügy 1876. évi 1-6. szám [V. kötet] 227-246

¹⁹ KÖBLÖS Adél: Polgári eljárásjog itt és ott. Kontroll 2005/1. sz. 6-31. oldal és Angol polgári eljárásjog a csatornában? Jogtudományi Közlöny 2002/6. sz. 291-296.

²⁰ <https://uj.jogtar.hu/WoltersKluwer/>

közzétett valamennyi döntés teljes szövegkorpuszának vizsgáltára terjedt ki. Az időkereten belül a közölt jogesetek indokolását, szövegelemzési módszerrel került feldolgozásra, megkísérelve a bírói indokolások független, két elemző általi, önálló indexálást. Ennek során az azonos érveket és jogi indokokat próbáltam kollégáimmal, Völcsy Balázssal és Osztovits András azonosítani.²¹ Azt vizsgáltuk meg, hogy a bírói határozatok a Pp. 206. § (1) bekezdésében foglaltakat miként tölti meg tartalommal, miként, milyen teszt alapján végzik a bírók a gyakorlatban a bizonyítékok egybevetését, a bizonyítékok a maguk összességében történő értékelését és azok meggyőződés szerint elbírálását. A vizsgálat során az egyes tematikus csoportoknak, azok objektív érvényessége érdekében független kontrol elemzése is készültek a szubjektív meghatározások kiszűrése végett. Az eredmények értékeléséhez az anyagi és eljárásjogi igazságosság körében a perjog szakirodalmi álláspontjainak ismertetése, majd a szervezeti igazságosság empirikus kutatások elemzése is megtörtént – a polgári perjog kontradiktórius eljárására alkalmazva azok megállapításait.

²¹ OSZTOVITS András – VIRÁG Csaba – VÖLCSEY Balázs: A bírói meggyőződés vizsgálata: A felek aktivitásának és peranyag-szolgáltatási kötelezettségének összefüggései alapján. In: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései - Joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye. Kúria 2017. Az értekezés ezen része Osztovits András és Völcsy Balázs szerzőtársakkal közösen elvégzett kutatáson és az arról megjelent publikáción alapul.

III. AZ ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK TÉZISSZERŰ ÖSSZEFOGLALÁSA

1. Tézis 1.

A bíróságnak a felek által érvényesített joghoz kötöttsége [rPp. 3. § (2) bekezdés és Pp. 2. § (1) bekezdés] önmagában nem az eljárásjog igazságosságának biztosítója, az csak a háromtagú pertárgyfogalmat használó, formalista perjogi rendszerekben jelenik meg abszolutizáltan.

Az első hipotézist a jogelméleti, dogmatikai és a perjog magyar történeti hagyományai alapján feltárt adatok csak részben igazolták a kéttagú pertárgyfogalmat alkalmazó rPp. perjogi rendszerében; míg a Pp. háromtagú pertárgyfogalom [Pp. 170. § (2) bekezdés a)-c) pont] és anyagi pervezetés [Pp. 6. § és 237. §] szabályozása mellett volt igazolható. Ezen tézis alaposságát a jogelméleti igazságosság²² fogalmának elemzése támasztotta alá. A jogelméleti igazságosságból az abszolút, anyagi igazságot kereső eljárás, és a konkrét perbeli jogérvényesítést előtérbe helyező fair, valamint az ésszerű időn belül befejeződő eljárás elve is levezethető volt. Az alaki igazságosság tartalmilag a pragmatikai szempontot helyezi a polgári per elsődleges céljává. Ezen megközelítéssel áll elvi a kereset valamennyi lehetséges anyagi jogcímen történő elbírálását és az ehhez szükséges valamennyi – múltbéli – releváns tény objektív feltárását megkövetelő perjogi szemléletmód.²³ Az anyagi igazság elsődlegességét valló eljárásjogi rendszer és bírói felfogás a teljességet igénylő, az objektív tényállást feltáró bizonyítás követeli meg. Ez azonban elérhetetlen elvi lehetőség akkor, ha ezen múltbéli tények az emberi emlékezetből hívhatóak elő, tárhatóak fel, továbbá ellentétes a perjog kontradikciós jellegével is.

A múltbéli események objektív „valóságossága” csak a szubjektum megismerő tevékenységében, illetve azáltal létezik. A szubjektív tudat nem csak megfigyeli, „lefényképezi”, és tényszerűen raktározza a múltbéli eseményeket, hanem szükségszerűen alakítja, konstruálja is.²⁴ Az előhívás „eredményessége, pontossága” pedig az információk korábbi megszervezésén és az előhívás kontextusán (a kódolási környezet hasonlóságán) múlik.

²² GEKICZKY Tamás: A polgári peres bizonyítási eljárás és ítéleti tényállás néhány elméleti problémája. Jogtudományi Közlöny 2003.7-8. 285-295.

²³ MOLNÁR Ambrus: A bizonyításra vonatkozó tájékoztatási kötelezettség a polgári perben. Magyar Jog 2009/3. 129-139. A szerző szerint az rPp 3. § (2) bekezdése alapján a fél kérelmétől a bíróság eltérhet és tisztességes eljárás követelménye alapján a perben állított tényeket „az irányadó jogszabályok összességének oldaláról vizsgálja” és „amennyiben azok között arra alkalmasat talál, a kérelmet teljesíti”.

²⁴ SEIFERT, C.M., ROBERTSON, S.P., és BLACK, J.B.: Type of inferences generated during reading. Journal of Memory and Language 1985. 405-422.; LOFTUS, G.R. ÉS LOFTUS, E.F.: Human Memos: The processing of Information. New York 1975. Halstead Press

Az emlékezet felidézés során is formálódik, annak tényszerűsége jelentékenyen javítható kognitív interjú ill. helyszíni tárgyalások alkalmazásával. Az emlékezet-tudományi vizsgálatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy a szemtanúvallomások rendkívüli módon megbízhatatlanok. A konkrét események felidézése során pedig a tanúk, illetve a felek nem azt idézik fel, amit tapasztaltak, hanem amit benyomásainkból leszűrtek, amit tapasztalataikból absztraháltak.²⁵ Az anyagi igazságosságot a polgári per igazságosságának követelményeként állítani az emberi emlékezeti anyagra (is) építő eljárásban nem elfogadható, nem fenntartható nézet.

A valóság elérhetősége a tényállás megállapítása során, és az objektív igazságra törekvés tételezése a felek rendelkezési jogán alapuló polgári peres eljárásban olyan elméleti fogalmak, amelyek a hatályos Pp. szabályozás kereteit meghaladják. A Pp. rendelkezése a keresetben megjelölendő joghoz, mint perbeli jognyilatkozathoz kötöttség kérdését tisztázta: ahhoz a bíróság kötve van, a fél perbeli önrendelkezési jogával szemben attól a bíróság a törvény által biztosított cselekményeket kivéve nem térhet el. Ez nem vonja maga után azt, hogy a bíróság ne minősíthetné a törvényeknek megfelelően és azok alapján a felek jogviszonyait. Azonban ennek kerete és tartalma – a főszabályként – a felek peranyag szolgáltatására épülő eljárásban valósulhat meg és a bíróság rendelkezésére bocsátott tények körében értelmezhető. Ezen fair eljárás nehézségeit és alaki igazságosságát felcserélni a megismerhető valóság és az objektív igazság elérhetetlen ideájáért nem látszik indokoltnak a XXI. századi polgári perrendtartással szembeni követelmények alapján.

Ugyanakkor a bírósági döntések szövegelemzése alapján elvégzett kutatás eredményei azt igazolták, hogy az értékelés végeredményének méltányossága, azaz a perbeli siker vagy sikertelensége, nem befolyásolja szignifikánsan a bírói tevékenység igazságosságának megítélését. Ez azt jelenti, hogy a méltánytalannak észlelt eredmény (elvesztett vagy részben elvesztett per) esetén is igazságosnak, elfogadhatónak tartják a felek a döntést és a bíróság mérlegelést, ha azt ellensúlyozza a döntéshozó(k) fair eljárása, bánásmódja. Növeli az igazságossági értékelést (függetlenül a végeredménytől) az eljárásba vetett bizalom is, amelynek alapvető eleme az eljárás nyitottsága, átláthatósága, kiszámíthatósága. Azaz, az interperszonális igazságossági tényező határozza meg döntően a bírói mérlegelési tevékenység elfogadottságát, amely bíró magatartásával, személyes jellemzőivel, indokolásának meggyőző

²⁵ RUBIN, D. C. – KONTIS, T. C.: A schema for common cents. *Memory and Cognition*, 1983.11., 335-341. in BADDELEY, A. (1990) 38-40.

erejével (a magyarázat elfogulatlanságával, részletességével, kompetenciájával) áll összefüggésben.²⁶

A bírónak az érvényesített joghoz kötöttsége felvettette a bírói jogértelmezés elméleti vizsgálatának szükségességét. Megállapítható volt a jogelméleti vizsgálati módszer alkalmazásával, hogy a bíróságok a jogalkotó által írott magánjogi normák értelmezésekor nemcsak megállapítják annak tartalmát, hanem szükségképpen maguk is konstruálják a jogot.²⁷ A jogalkalmazás ezen „*valós modelljében*”²⁸ a jog alkotása és alkalmazása nem válik szét: a bírói jogalkalmazás nem jelent törvényeknek alávetettséget. Ugyanis a bírósági döntések a társadalomban elfogadott értékeket az egyes tényállások által hordozott érdekek kiegyensúlyozása mentén jelenítik meg²⁹ az alanyi jog kutatása.³⁰ A jogalkotó által kodifikált normák kötelező erővel adják meg az általuk szabályozott tényállások alapértékelését. A jog tartalmának megállapítása és kimondása az egyedi jogépség biztosítása körében válik élővé: „*the right as participation in the creation of law*”.³¹ Egy adott jogi fogalom tartalma az egyes esetekben meghozott bírói döntésekből állapítható meg. A törvény szövegének és a jog dogmatikájának a célja, hogy hipotetikus vizsgálat révén előre modellezhető legyen a bíróság döntése, és ezen várható döntés eredményéhez képest alakíthassák ki a felek magánjogi magatartásaikat. Azonban az absztrakt jogi normák és a generális klauzulák³² értelmezése, ezek tényleges tartalmának meghatározása önmagában a jogi norma textualista értelmezésével nem végezhető el. A bíróság ezen normák tartalmát szükségszerűen előállítja, az írott szöveg mögötti „láthatatlan” tartalom alapján teszi élő joggá. Ezen tevékenység során pedig meghatározó a bíró személyisége és ezt extrapolálva az igazságszolgáltatás egészére: a bírói kar attitűdje.

A 800 bíró bevonásával készült, a polgári és gazdasági kollégiumok véleményét reprezentatív módon bemutató kutatásom pedig azt igazolta, hogy a bírók attitűdje – a Kúria bíráinak véleményével ellentétesen – azt a perrendi felfogást tartja elfogadhatónak, amely a

²⁶ GERÁKNÉ Krasz Katalin: A teljesítményértékelés igazságossága 2008. Budapest, ELTE Doktori disszertáció 130-135., 187-198.

²⁷ 38/1993. (VI. 11.) AB határozat

²⁸ MENYHÁRD Attila: Szöveg, jog, értelmezés. In.: (szerk.: Chornowski Nóra – Smuk Péter- Szabó Zsolt-Szentmiklósy Zoltán) A szabadságszerető emberek – Lieber Amicorum István Kukorelli Gondolat, Budapest, 2017. 299-309.

²⁹ WILBURG Walter: Entwicklung eines beweglichen System im Bürgerlichen Recht. Kienreict, Graz 1950. In: Zusammenspiel der Kräfte im Aufbau des Schuldrechts. 163 AcP 1964. 364. és KOCH, Bernhard A.: Wilburg's Flexible System in a Nutshell. in Helmut Koziol – Barbara C. Steininger: European Tort Law 2001. Springer, Wien – New York 2002. 545-548.

³⁰ JHERING, Rudolf: Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1906, 339.

³¹ KELSEN, Hans: *General Theory of Law and State*. Union, New Jersey: The Lawbook Exchange, 1999. 87. Az alanyi jog (*Einräumung*) Kelsennél a jogalkotásban való részvételi jogot is jelenti azáltal, hogy jogosított alany keresetével egyedi bírósági norma létrehozását, a bírósági ítélet kimondását kényszeríti ki.

³² BH2004. 21.

felek ügyükért való felelősségét emeli ki a rendelkezési jog elsődleges alapelveinek megjelenítése mellett. A bírók azzal a szemlélettel azonosulnak, azt tartják követendőnek, amely a felek kérelmeinek szűken vett keretei között számukra egy tiszta döntéshozói funkciót biztosít, minimális anyagi pervezetési, közrehatási kötelezettséggel. Ezen bírói szerepfelfogás meghatározó, jellegadó következménye a polgári perben az alaki igazságosság meghatározó jellege – amelynek részletes elemzését a második tézis tartalmazza.

2. Tézis 2.

A bírói attitűdben a tisztességes eljárás elvének feltétlen biztosítása elsődleges. A bírók az objektív igazságot kutató, aktív bírói szerepvállalás helyett az egyenlő eljárási jogokkal rendelkező felek ügyeikért való felelősségének érvényre juttatását tartják a perjog lényegi sajátosságának.

A kérdőíves, 800 bíró bevonásával elvégzett kutatásom eredményei igazolták a második hipotézist a Pp. professzionális perrendet bevezető – részben – új koncepciója kapcsán. A keresettel érvényesített és abban határozott módon megjelölt tárgyi joghoz (jogcímhez) kötöttség koncepciójához támogató, azt helyeslő tartalmú attitűdöt fejeztek ki bírók. Ezen megoldás egyfelől a felek perbeli felelősségét hangsúlyozza ügyükért, másfelől kiemeli a perbeli főszemélyek alkotmányos önrendelkezési jogának – a perbeli rendelkezési jogban testet öltő – szabadságát és annak védelmét a bírói önkénnytől. A bírók ezen attitűdje azt mutatja, hogy per tárgyi kereteinek rögzítése, az osztott perszerkezet és annak preklúziós hatásának érvényesülése érdekében elengedhetetlennek tartják az új Pp.-ben ennek érvényre jutását. Ez egyben egy passzívabb bírói magatartás igenlését jelenti, amely a Pp. 6. §-ában írt bírói közrehatás alapelvét és annak a Pp. 237.§-ában írt anyagi pervezetési eszközét gyengíti, részben lerontja.

A bírói attitűd ellenérzést mutat a bírói anyagi jogi kitanítási kötelezettsége iránt figyelemmel az anyagi pervezetést és a bírói közrehatási kötelezettséget elutasító bírói szemléletre. A bírói aktívabb szerepvállalásának elutasítása összefügg a koncepció ún. professzionális perrendi koncepciójával, nevezetesen azzal, hogy a felek számára a perben a jogi képviselő kötelező. A nem laikus képviselők esetében pedig a bírók a *iura novit curia* elvének háttérbe szorítását tartják helyesnek, azt csak a jogi képviselő nélkül eljáró fél esetében látják indokoltnak a bírók írásbeli véleményekből kitűnő álláspont szerint.

Ezen bírói attitűddel, amely a pert a felek vitájaként értelmezi és a felek ügyükért való felelősségét tartja a polgári per jellegadó sajátosságának nem áll összhangban a bizonyítékok értékelésének elvárt szintje. A szubjektív teljes bizonyosság bírói elérése nem a kontradikció, a perben szolgáltatott adatok és bizonyított tények alapján alakul, hanem a valóságnak megfelelés (,életszerűség”, ,nem hihető”) szerint, egyfajta abszolutizált igazság és objektivitási elvárás alapján. Ez szükségképpen pedig perjogi feszültséget okoz, amelynek egyik jellemző következménye az ún. meglepetés ítéletek voltak az rPp. rendszerében. Erre ellenhatásként a Pp. merev, formalista megoldásai és a háromtagú pertárgyfogalom bevezetése a magánjogi igény érvényesítését gátló és azt elenyészeltető preklúziós hatást váltott ki, közvetve pedig drasztikus ügyérkezési csökkenést okozott.

3. Tézis 3.

A bírói gyakorlat alapján nem állapítható meg egy bírói „mérlegelési teszt”, amelynek alkalmazásával a bírók az ítéleti tényállás megállapításának és a bizonyítékok értékelésének feladatát végzik meghatározva az egyes bizonyítékok bizonyító erejét is.

A harmadik hipotézis a bírósági ítéletek szövegelemzése alapján nem volt igazolható. A bizonyítás logikai, megismerési folyamata vonatkozásban az volt rögzíthető, hogy a bírók a perbeli bizonyítékok mérlegelése során értékelési, következtetési tevékenységet végeznek. A bíróság elsődlegesen a bizonyítékok bizonyító erejét mérlegeli, majd ezt követően összességében értékeli a bizonyítékokat és a tárgyalás egész anyagát,³³ azokat meggyőződése szerint bírálva el. Ezen folyamatról számot adó érvelés, indokolás [Pp. 346. § (4) és (5) bekezdés] az eseti döntések vizsgálata során a bírói szabad meggyőződés döntően szubjektív, látszólag önkényesen kiválasztott elemek mentén alakul. A mérlegelés objektivitását, a bíró kétséget kizáró szubjektív meggyőződését alátámasztó érvelés és az ehhez alkalmazott teszt nem volt kimutatható.

A bírói meggyőződés jellemzően nem vagy alig fejezhető ki az ítélet indokolásának kereti között, arra csak a bizonyítékok értékelésének bírói metodikájából és az indokolás érvelési technikájából lehet – közvetett módon – visszakövetkeztetni. A bizonyítás szükséges, illetve elégséges bizonyosság fokához szükséges adekvát kritériumok nem voltak meghatározhatók a bírói indokolásokból. A bíró szubjektív tudati eleme, amely alkalmas

³³ GÁTOS György: Bizonyítás In: A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk.: Németh János – Kiss Daisy) Complex kiadó, második, átdolgozott kiadás, Bp. 2007. 1140–1141.

eszköz az anyagi igazságosság, mint osztó igazságosság eléréséhez meghatározó és szinte kizárólagos jellegű volt. A meggyőződés szerinti elbírálást a bíró személyisége határozza meg döntően szubjektív értékeléssel.

A bizonyítási cselekmények a felek pertaktikai hatalmasságában áll. A felek ezen cselekményeken keresztül azon bizonyítékokat kívánják szolgáltatni, amelyek saját perbeli állításaik, vélekedésük alátámasztására szolgál. A felek előadása e körben kiemelt jelentőségű, mert annak lefogadása, illetve kirekesztése a fél perhez kötődő érzelmi és jogi viszonyát is döntően meghatározza. A bizonyítékok értékelése során kiemelt fontosságú a nyílt, a bírói mérlegelést, a bírói meggyőződés elemeit feltárni bemutatni. Ez teszi méltányossá az eljárást: a pervesztes fél ezáltal értékelheti, érezheti úgy, hogy megfontolás tárgyává tették előadást, bizonyítékait, azokat megmérték és figyelembe vették. Ha nyílt, őszinte és transzparens a bizonyítékok értékelése az a félben az eljárás tisztességességét, igazságosságára vont következtetést alapozza meg.

Az interdiszciplináris tudományos eredmények, így az értekezésben bemutatott szervezeti igazságosság és a kognitív pszichológia és emlékezet-kutatás tudományos eredményei arra engednek következtetni, hogy a valóságnak megfelelő tényállás megállapítását önmagában az eljárásjog kógens szabályai nem tudják biztosítani. Annak tartalommal történő kitöltése alapvetően függ a bíró személyiségétől, tapasztalatától és a jogtudományon kívüli ismereteitől. Mivel a bírói attitűd a kérdőíves kutatási eredmények alapján a felek ügyükért való felelősségét és rendelkezési jogának elsődlegességét támogatja csekély bírói közrehatás mellett lefolytatott bizonyítási eljárás során, ezért a perjognak erre reflektálnia kell. Tételes jogi normákkal kell segíteni a valóságnak megfelelő és a társadalom tagja által igazságosnak észlelt ítélezés feltételeit. Emellett kiemelkedő szerepe van a bírói kiválasztásnak és a bírók folyamatos jogi és társadalomtudományi képzésének.

4. De lege ferenda javaslatok a tézisek alapján

A jövőbeni jogalkotás számára az értekezésemben feltárt dogmatikai és bírói attitűd szempontok alapvetően nem tettek lehetővé pontszerűen megfogalmazható javaslatokat.³⁴ Ugyanis az érvényesített joghoz kötöttség, a keresetlevél adekvációs szintje és a perfelvétel tartalma a Pp. legalapvetőbb szerkezeti kérdéseit érinti. Kutatásaim eredménye a perindítási

³⁴ Ennek ellenére – az összegzés könnyebb áttekinthetősége érdekében – normaszöveg módosítás szintjén is megfogalmaztam értekezésem összegző fejezetében azokat a csomópontokat, azokat az alapvető perszerkezeti és dogmatikai kérdéseket, amelyek koncepcionális újragondolása lenne indokolt.

szak érdemi, novelláris szintű, míg a perfelvételi szak alapvető, koncepcionális újragondolását alapozza meg.

A bizonyítási szak és abban a bírói mérlegelés körében feltárt bírói logikai és érvelési hiányosság a perjogi kodifikációval nem orvosolható. A bírói mérlegelés körében hiányzó teszt és a bírói érvelés analitikus szempontrendszerének hiánya kodifikáció útján nem megoldható probléma. A bizonyítási eljárás megtervezése a lényeglátás, a bizonyítékok értékelése pedig alapvető logikai képességek meglétét igényli, amely képzési, alapvetően edukációs és kompetencia alapú bírói kiválasztási kérdés. Ebben az OBH által 2011. évi bírósági reformot követően megindult modern tudományosan alapú és kognitív pszichológusok bevonásával megvalósult – majd a Covid világjárvány miatt gyakorlatilag leállt – képzések újraindulása lenne szükséges. A 2011. évi bírósági reformot követően kidolgozott kompetencia alapú bírósági fogalmazói versenyvizsga élő gyakorlata helyes, azonban a bírói életpálya kinevezési bizonytalansága és kirívóan alacsony vagyoni megbecsülése³⁵ miatt még kétszeres túljelentkezés sincs egy-egy fogalmazói és titkári álláshelyre. Így a bírói hivatásra legalkalmasabb jogászok kiválogatása nem valósulhat meg. A bírói hivatás és életpálya még meglévő, de folyamatosan csökkenő presztízsének visszaállítása a jogállamiság és a társadalmi jogbéke biztosítása érdekében feltétlenül szükséges lenne.³⁶ Azért is, mert vizsgálataim megerősítették, hogy a bíró személyisége, a joghoz és az igazságos döntéshez való viszonyulása alapvetően határozta és határozza meg az elmúlt száz évben – mindháromhármas, egymástól eltérő perjogi kódex szabályozási keretei között – a polgári per alaki és anyagi igazságosságát, a bírói döntések társadalmi elfogadottságát.

Pp. háromtagú pertárgyfogalmának megtartása mellett a kereset jogalapjának szubsztatanciált megjelölése a keresetlevélben a professzionális, törvényszéki perrendben indokolatlan.³⁷ A I. Pp. Novella szabályozási modelljében a jogszabály a jogi képviselővel nem

³⁵ Lásd az Országos Bírói Tanács 20/2024. (II. 26.) OBT határozatát és jogszabályalkotási javaslatát a bírót hivatása méltóságának és felelőssége súlyának megfelelő, függetlenségét biztosító javadalmazás megteremtéséről. Bírósági Közlöny 2024/3. szám 17-19. https://birosag.hu/sites/default/files/2024-04/birosagi_kozlony_2024_3_0.pdf

³⁶ FÓNAI Mihály: A jogi és igazgatási képzési területen végzetek elhelyezkedésének presztízs szempontjai. 227-243. In: GARAI Orsolya. Diplomás pályakövetés IV: Frissdiplomások 2010. (2010) http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/DPRfuzet4_teljes.pdf

FÓNAI Mihály: Státusz, professziókép és a felsőoktatási életút összefüggései. In: Oktatás és fenntarthatóság. (Szerk.: Fehérvári Anikó, Juhász Erika, Kiss Virág Ágnes, Kozma Tamás) Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete (HERA), 2016. Debrecen, 246-263.

³⁷ A felperes nincs elzárva, hogy már keresetlevélben szubsztatanciálja érvényesíteni kívánt jogát, mert a keresete tárgya megjelölhető konkrét jogszabályhelyre utalással is. De ezen advekvációs szint követelményként történő előírása, a jogviszony ezen egzaktsgú minősítése a perindítási, nemperes eljárási szakban indokolatlan és szükségtelen. A polgári per kontradiktórius jellegével, a szóbeliség és az aktív bírói közrehatás elvével a Pp. jelenlegi követelményszintje nem áll összhangban.

rendelkező felek esetén – tartalmában – újra bevezette az rPp. 121. § (1) bekezdés c) pontját, amely szerint a keresettel érvényesíteni kívánt jogot a tények és a bizonyítékok megjelölésével kell előadni. Ezen szabály egységesítése indokolt mindkét elsőfokú bemeneti szinten. A perfelvétel beengedő és rugalmas struktúrája ekként állítható vissza, ezáltal a Pp. túlszabályozásán enyhíteni szükséges.

A felperesnek a keresetlevélben az érvényesíteni kívánt alanyi jogot mint a kereset tárgyát meg kell jelölnie a kereset alapjával és annak tartalmával együtt, de azt – a Pp. szabályozásától eltérően – elegendő lenne individualizáltan megtennie még a professzionális, törvényszéki perrendben is. A kereset tárgyát a felperesnek, majd a szóbeli perfelvételi tárgyaláson kellene szubsztanciálnia, míg a perfelvétel során elegendő lenne csak előzetesen jeleznie minden olyan tényt és körülményt, amelyből a bíróság el tudja dönteni, hogy a keresetlevél befogadható-e vagy azt vissza kell utasítani valamely perakadály fennállása miatt [Pp. 176. § (1) bekezdés a) – k) pontjai].³⁸ Ugyanakkor a keresetlevél ebben a felfogásban és lényegében az I. Pp. Novella által a keresetlevél kellékeinek egyszerűsítése a perszerkezet kisebb változtatásával azt érte el, hogy a keresetlevél funkciója – az 1911-es Pp. idézési kérelemhez hasonlóan – csak a polgári per olyan kezdőirata, amely elsődlegesen a kontradikció kialakítására való alkalmasságot biztosítja³⁹ – a bírósági meghagyás kibocsájthatóságán kívül.

Nem igazolható,⁴⁰ hogy a professzionális jogi képviselővel eljáró felperes keresetlevele hiánypótlásra kerüljön akkor, ha az egyáltalán nem tartalmazza a bíróság ítéleti rendelkezésére irányuló határozott kereseti kérelmet vagy az érvényesíteni kívánt jogot⁴¹ és az érvényesíteni kívánt jogot és a kereseti kérelmet megalapozó tényeket [Pp. 170. § (2) bekezdés a) - c) pontok]. A keresetlevél a bíróság döntésre irányuló határozott kérelem nélkül elbírálhatatlan, míg a javaslat második fordulata konjunktív feltételként kívánja meg az érvényesíteni kívánt jog és az annak alapjául szolgáló tények teljes hiányát. Mert ezek hiányában ugyancsak elbírálhatatlan a felperes alanyi magánjoga. Ezen tartalmi elemek el nem várása a professzionális jogi képviselő esetén értelmezhetetlen és az igazságszolgáltatás tekintélyét is rombolja az I. Pp. Novella ezen módosítása.

A kereset tárgyának a szóbeli perfelvételi tárgyalás során kell rögzülnie érvényesített joggá. A per ezen, perfelvételi szakaszában indokolt a felperestől a bírói aktív, anyagi

³⁸ A féltől a perindítás során elvárt teljeskörű individualizáció hiánya miatti perfelvételi tárgyalás elhalasztásával felmerülő költségek viselésére a felperest azonnali marasztalni kell.

³⁹ UDVÁRY Sándor: Az első Pp. novella hatása az elsőfokú eljárásra. In: Jogtudományi Közlöny 2021/3. 137.

⁴⁰ WOPERA Zsuzsa: Jogtudomány kontra jogalkalmazás? A polgári perrendtartás novelláris módosításának irányai. Miskolci Jogi Szemle 16. évfolyam (2021) 5. szám (3. különszám) 715-728.

⁴¹ A jogalap megjelölése útján [Pp. 170. § (2) bekezdés b) pontja] vagy a de lege ferenda javaslat szerint a kereset egész tartalmából, az annak alapjául szolgáló tényállításokból és azok bizonyítékainak előadásával megjelölve.

pervezetését követően a szubsztanciálását megkövetelni. Ugyanis a per logikai egysége és a per ténybeli és jogi tartalmának hatékony, bírói kanalizációjának követelménye alapján a bírónak az ügyet a felekkel – az alperes ellenkérelmének előadását követően – meg kell tárgyalnia a kereset és az alperes ellenkérelmének előadása után. Ezen első perfelvételi tárgyaláson történő szóváltásnak kötetlennek és jegyzőkönyvben nem rögzítettnek kellene lennie. Ennek célja a kölcsönös megértés, a hatékonyság – a per eldöntése szempontjából lényeges tények és kérdések leválasztása a nem releváns körülményektől – és a felek kérelmeinek teljeskörű beengedése és elbírálása a jogvita végleges rendezése érdekében.

Az eventualitás elkerülése érdekében a kereset ténybeli és jogi alapja a szóbeli perfelvételi tárgyaláson a bíróság aktív, anyagi pervezetésével kell koncentrálnia és ekkor indokolt, hogy véglegesedjen (rögzüljön) a felperes keresete, valamint annak jogi alapja. A bíróságnak ezen felfogásban – az anyagi pervezetés eszközével – tisztáznia kell a felekkel a rögzült jogállítást alapján, hogy melyek a jogvita elbírálásának lényeges tényei és a kereset mindezek alapján következetes-e, annak tárgya és tartalma kompatibilis-e. Ezen bírói közrehatás hatékonyan csak a perfelvételi tárgyaláson, szóban történhet meg főszabály szerint. Ez azt is jelenti, hogy a perindítási szakot követően az alperes szóban az első tárgyaláson adhatja elő ellenkérelmét, amely a keresettel szembeni érdemi védekezés vagy a pert gátló kifogás előadása lehet. Az alperes nem lenne elzárva attól, hogy a perfelvételi tárgyalást megelőzően írásban terjessze elő ellenkérelmét, de ez csupán lehetőség lenne. Az eljárás hatékony és gyors lefolyását az segíti elő, ha a felek nem halmozzák el a bíróságot az írásbeli perfelvételi szakra a jellemző nagymennyiségű irattal. Ez akkor következik be, ha feleknek attól kell tartania, hogy a per későbbi szakaszában nem, vagy csak pénzbírság terhével adhatják elő perfelvételi nyilatkozataikat. További hatékonysági szabály lehet a bíróság számára a keresetlevél megvizsgálásra nyitva álló határidő rövidítése figyelemmel arra, hogy a keresetlevél ebben a koncepcióban – és az I. Pp. Novella módosítást követő Pp. rendszerében is – egy magasabb követelményszintű idézési kérelemnek minősül. A felperes keresetlevelében foglalt peranyag nem teljes előadása miatt bekövetkező olyan mértékű vagy tartalmú módosítás, amely perfelvételi tárgyalás elhalasztását eredményezi az a költségspecifikáció szankciójával kezelendő egy beengedő, rugalmas szemléletű perjogi megoldásban.⁴² Ezen dogmatikai követelmények részbeni teljesülése a Pp. rendszerén belül is elérhetőek.

⁴² A keresetlevél adminisztratív szemléletű visszautasítása annak érdemi elbírálása nélkül csak újabb pert generál a bírósági munkaterhet nemhogy csökkentve, hanem azt még növelve is. Egyben a társadalmi jogbéke fenntartását is akadályozza ezen szemlélet.

IV. TELJES PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

1. Az értekezés témakörében írt publikációk

A szakértői bizonyítás egyes kérdései a polgári perben

Igazságügyi szakértő a tárgyalóteremben (szerk.: Szakály Zsuzsa). Tanulmánykötet konferencia. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Igazságügyi Minisztérium (2019) 19-36.

A polgári perbeli bizonyítás

A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből (szerk.: Molnár Ambrus). A Kúria Joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló vélemény. Budapest, Kúria (2014) 268-277.

Nemzetközi elméleti kitekintés: a perjogi bizonyítás

A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből (szerk.: Molnár Ambrus). A Kúria Joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló vélemény. Budapest, Kúria (2014) 10-22.

Az alaki igazságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét

Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk: Németh, János; Varga, István). Budapest, HVG-ORAC (2014) 362-376.

A polgári per igazságossága: Az alaki és az anyagi igazságosság érvényesülésének emlékeztetkutatási kérdései

Nemzetközi magánjog és polgári eljárásjog a megváltozott gazdasági környezetben (szerk.: Harsági, Viktória; Horváth, E. Írisz; Raffai, Katalin). Budapest, Pázmány Press (2013) 227-238.

Keresetindítás rPp. 121-132.§

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény nagykommentárja (szerk.: Osztovits András). Budapest, OPTEN Informatikai Kft. (2015) 385-453.

Értelmező rendelkezések; Az érdemi tárgyalás

A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja: I/III: Pp. 1.§ - 262.§ (szerk.: Varga, István) Budapest, HVG-ORAC (2018) 919-927.

Az új polgári perrendtartás alkalmazásának kihívásai

Bírósági Szemle 2020 14-25.

A polgári per igazságossága: Az alaki- és az anyagi igazságosság érvényesülésének emlékeztetkutatási kérdései

Kúriai Döntések, Bírósági Határozatok. A Kúria Lapja 2013.103-107.

A korlátozott precedensrendszer és a polgári perjog kapcsolata

Magyar Jog 2020. 125-135. *Völcssey Balázssal közösen*

A bírói meggyőződés vizsgálata: A felek aktivitásának és peranyag-szolgáltatási kötelezettségének összefüggései alapján

Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései – a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja (szerk. Molnár Ambrus) 2017. *Osztovits Andrásal és Völcssey Balázssal közösen*

2. Egyéb publikációk**Az utazási szerződés megszegésével okozott „nem vagyoni sérelem” – Az uniós irányelvek alkalmazásának egyes kérdései a nemzeti jogban**

Európai Jog 2020. 125-135.

A szerződés. A szerződési jog alapelvei

In: Osztovits, András (szerk.) A Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. III. kötet Budapest, 2014. OPTEN Informatikai Kft. 141-155.

A szerződés megkötése és értelmezése

In: Osztovits, András (szerk.) A Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. III. kötet Budapest, 2014. OPTEN Informatikai Kft. 155-182.

A tárgyalás

In: Osztovits, András (szerk.) A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény nagykommentárja. Budapest, 2015. OPTEN Informatikai Kft. 454-584.

A tárgyalásra vonatkozó általános rendelkezések

In: Varga, István (szerk.) A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja: I/III : Pp. 1.§ - 262.§ Budapest, 2018 HVG-ORAC 928-949.

Nyilvánosság a tárgyaláson

In: Varga, István (szerk.) A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja: I/III : Pp. 1.§ - 262.§ Budapest, 2018 HVG-ORAC 950-955.

Az érdemi tárgyalás.

In: Varga, István (szerk.) A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja: I/III : Pp. 1.§ - 262.§ Budapest, 2018 HVG-ORAC 919-927.

Bíróságok, kizárás

In: Varga, István (szerk.) In: Varga, István (szerk.) A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja: I/III : Pp. 1.§ - 262.§ Budapest, 2018 HVG-ORAC 47-86.

Titoksértés, igényérvényesítés, jogkövetkezmények

Cégvezetés 2000. 8-14. *Sahin-Tóth Balázssal közösen*

**A Pécsi Ítéltábla határozata a kötelező perben állás egyes polgári eljárásjogi kérdéseiről:
Van-e primátusa a bírósághoz fordulás jogának?**

Jogesetek Magyarázata 2012. 20-26. *Szigeti Krisztinával közösen*

A polgári perrendtartásról szóló 1952.évi III. törvény. Nagykommentár

In: Osztovits, András (szerk.) A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény nagykommentárja

Budapest 2015. OPTEN Informatikai Kft. 1-528.

Közösen: Nyilas Anna, Bereczki Sára, Mohácsi Máté, Molnár Judit, Osztovits András, Pomeisl András, Pribula László, Surányi-Farkas Sára és Villám Krisztián

A bírósági ügyvitel gyakorlati kérdései

Budapest, Magyarország : Wolters Kluwer 2022. 1-283.

Közösen: Palotás Gergely, Virág, Csaba, Völcsy Balázs

Illetékességi kikötés mint tisztességtelen szerződési feltétel - kérdések és kételyek a közösségi és a magyar jog tükrében

Magyar Jog 2008. 532-541. *Osztovits Andrással közösen*